

Léés dan toch!

'Thank God her name was Austen', schrijft Jeanette Winterson in haar lezing voor het leesbevorderingsproject The Reading Agency. Want ten huize Winterson was elk boek des duivels (enige uitzondering was de Bijbel) en dus wist de kleine Jeanette niet waar te beginnen toen ze de bibliotheek van Accrington ontdekte. Ze las de Engelse klassiekers dan maar van a tot z: gelukkig stond *Jane Eyre* niet bij romantiek maar bij literatuur geklasseerd, en was ook Brontë in de juiste alfabetheft geboren. De openbare bibliotheek die Wintersons wereld opende, is gebouwd door de Carnegie Foundation. Andrew Carnegie was een keuterboer die zwoer bij zelfeducatie door lezen en bibliotheken zag als universiteiten voor iedereen. Nadat hij fortuin had gemaakt in Amerika stichtte hij er dan ook tweeduizend.

Ook Edouard Louis vertelt in *Weg met Eddy Bellegueule* hoe hij met het boek als deur ontsnapt aan het rechtse denken van het achterstandsgezin waarin hij opgroeit en zich een uitweg leest naar Parijs. En door dat lezen tegelijkertijd de empathie en het begrip ontwikkelt om zijn afkomst nadien te omhelzen en er zelf over te schrijven.

Lezen empowert en emancipeert, is statusverhogend en verrijkend. Dus lezen mensen overal ter wereld zich al eeuwenlang uit de armoede en naar een betere toekomst. Of beter: lezen. Want tegenwoordig ontlenen steeds meer jongeren zich regelrecht de armoede in. Niet alleen intellectueel, maar ook economisch.

In het Nederlandstalige taalgebied is de situatie nog dramatischer dan in de rest van Europa, bleek uit de Pirls- en Pisa-paniek: in beide statistieken bungelen onze tieners onderaan. Vlaamse kin-

deren en jongeren scoren steeds slechter op begrijpend lezen en ook hun leesmotivatie en leesplezier gaan achteruit. So what, denken cultuercynici, who cares als jongeren geen romans meer (kunnen) lezen. Maar in Nederland is 25 procent van de volwassenen niet meer in staat een overheidsbrief te lezen. In Vlaanderen is 15 procent van de volwassenen laaggeletterd en daar komen alsmaar jongeren bij. Dat tieners niet langer in staat zijn het dagboek van Anne Frank te lezen op de leeftijd dat zij het schreef, is erg genoeg, maar de consequenties beperken zich niet tot de fictie. Wie laaggeletterd is, is armer en ongezonder en sterft jonger. Omgekeerd zijn mensen die veel en vlot lezen niet alleen fysiek en mentaal gezonder, ze hebben ook meer zelfkennis, focus en frustratietolerantie, functioneren beter en nemen actiever deel aan de maatschappij. Ze zijn empathischer en denken kritischer. Wat houdt ons dan tegen?

Aan alle leraars: welk vak je ook geeft, neem maandag je lievelingsboek mee naar school, lees een paar pagina's voor en praat er een kwartiertje over

Over de oorzaken van de ontleding is al veel inkt gevloeid. Letterkundige Yra van Dijk en docent Nederlands Marie-José Klaver bogen zich over de leescrisis in het Nederlandse onderwijs. Want in landen als het Verenigd Koninkrijk en Duitsland lezen jongeren wel, terwijl het leesniveau bij ons soms zelfs nog daalt op school. Literatuur krijgt te weinig aandacht, veel leraren lezen zelf nauwelijks. Hun eigen leesniveau is al even slecht: ook in de lerarenopleiding wordt literatuur vanuit de eigen leefwereld of in spelvorm benaderd, zonder *deep reading* of analyse. Het is precies daarop dat jongeren sneuvelen: teksten interpreteren of informatie uit meerdere bronnen samenbrengen lukt niet meer. Dat zijn nochtans levensnoodzakelijke vaardigheden in onze huidige (des)informatiemaatschappij. En om te presteren op andere schoolvakken waarvoor

begrijpend lezen ook de sleutel is.

Alleen wie liefde voelt, kan passie overbrengen. Literatuur Vlaanderen zet auteurs voor de klas, en zij krijgen jongeren wél aan het lezen, al leidt het wel eens tot conflict over methodiek – de verkleuteringsreflex zit er diep in. Nochtans is *downlevelen* contraproductief: leesniveau én motivatie gaan net omhoog als kinderen boven hun niveau lezen. En kilometers maken: wie een uur per dag leest, ziet per jaar vier miljoen woorden voorbijkomen.

Alles heeft de waarde die je eraan geeft. In 1944, toen in het naoorlogse Engeland het voedsel nog gerantsoeneerd was, boog de Arts Council zich al over een cultureel toekomstplan. Want geletterdheid is geen luxe. 'The best for the most' was het motto, en cultuur en onderwijs verpersoonlijkten dat 'beste'. Ons 21ste-eeuwse neoliberalisme daarentegen zag literatuur als 'nutteloze cultuur' en knikkerde lezen uit het onderwijs. Maatschappelijk én economisch een dure vergissing, blijkt nu.

Opslagplaats

We vergeten het soms, maar dat we kunnen lezen en schrijven is wat ons tot mens maakt. Wat ons van dieren onderscheidt, is dat wij kunnen vooruitblikken naar wat er nog niet is. Een dier kan alleen reageren op wat gebeurt. Een mens kan reageren op wat nog moet gebeuren, en in dat voorstellingsvermogen schuilt de macht om de toekomst om te buigen.

Doordat we in staat zijn tot communiceren over concepten, kunnen we onze gedachten ook koppelen aan die van anderen, zelfs van mensen die lang voor ons leefden, en zo verleden en heden aaneenschakelen tot één groot bewustzijn. Dat is onze menselijkheid, en die zit verankerd in taal. Boeken zijn de opslagplaats van het menselijk denken door de eeuwen heen. Daarom alleen al mogen we ze niet censureren of aanpassen, alle sensitivityreaders ten spijt, omdat ze de blijvende getuigen zijn van wat mensen, meerderheden en maatschappijen ooit hebben gedacht. Hoe kwetsend ook, dat het is neergeschreven voorkomt dat we het vergeten, uitwissen of onder de mat moffelen.

In *Public library and other stories* vraagt Ali Smith mensen wat biblio-

Wie laaggeletterd is, is armer en ongezonder en sterft jonger. Wie *Ulisses* durft te lezen, is op z'n minst moedig. Martin Parr / magnum photos

theek voor hen betekenen. Een bibliotheek, zegt iemand, is Foucaults heterotopie: een van het dagelijks leven afgescheiden ruimte waarin verleden en heden samenkomen en waar iedereen met andere doeleinden naartoe komt (om te leren, te ontspannen of troost te zoeken) maar verbinding vindt via boeken. Lezen, zegt iemand anders, biedt ons niet alleen herkenning en helpt ons zo ontkomen aan onze eenzaamheid, maar toont ons ook een wereld buiten de onze, waardoor het mogelijk wordt te ontsnappen aan wat ons verstikt. Ik ont-houd de zin 'je bibliotheekkaart is je democratie'.

Woorden zijn magisch. Ze vertellen niet alleen wat en hoe de mens denkt en dacht, ze veranderen ook mee met de veranderende wereld. Soms zijn ze niet eens eenduidig of zelfs ronduit tegen-

strijdig: Ali Smith leerde me dat het Engelse *last* zowel eindigheid als bestending kan betekenen, zowel 'laatst' als 'blijvend'. Een getrainde menselijke geest struikelt niet over die complexiteit, maar kan daar dankzij context betekenis in lezen. Als we die vaardigheid verliezen, gaat onze taal ten onder. En wij met haar.

Vijf jaar geleden schreef ik een open brief aan de schoolgaande jeugd waarin ik hen ertoe aanmaande beter literatuuronderwijs te eisen, inclusief 'moeilijke' boeken. Omdat iedereen recht heeft op de complexe ervaring die literatuur biedt. 'Als het te moeilijk is,' schreef ik, 'eis dan dat ze jullie tools aanreiken om het te begrijpen. Als je het lelijk vindt, eis dan dat ze jullie helpen de schoonheid ervan te zien. En als het te saai is, vraag hen dan jullie het geduld bij te

brenge ervan te genieten. Want ik geloof niet dat jullie onwetend en on(der)ontwikkeld willen zijn en willen blijven.'

Aanstaande maandag, op de Dag van de Europese Auteurs, lezen in de hele EU schrijvers voor op scholen, want niks zet zo aan tot lezen als voorgelezen worden. Daarom wil ik graag afsluiten met een oproep aan alle leraars die dan voor een klas staan: welk vak je ook geeft, neem je lievelingsboek mee naar school, lees een paar pagina's voor en praat er een kwartiertje over. Met passie. Je kunt er levens mee veranderen. Verlengen. En zelfs redden.

Gaea Schoeters is auteur, scenarist en librettist. Elke maand stelt ze in deze column iets in vraag, omdat vraagtekens interessanter zijn dan uitroepetekens.